

Anna Ziemlewska

Noty

Rocznik Toruński 26, 207-214

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Noty

Henryk Baranowski, *Bibliografia miasta Torunia do 1971 roku*, t. 1, wyd. 2, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 1999.

Na początku lat siedemdziesiątych ukazał się pierwszy tom *Bibliografii miasta Torunia* (Roczniki TNT, R. 77, z. 1). W tamtym czasie była to publikacja pionierska. Toruń nie miał wcześniej większych zestawień piśmiennictwa ani z poszczególnych dziedzin, ani z danych okresów. Również niewiele miast polskich mogło się poszczycić własnymi bibliografiami, wyjątek stanowiły tylko Warszawa i Poznań. Trud zebrania bogatego materiału podjął Henryk Baranowski. Przygotowana przez niego bibliografia miała charakter ogólny, obejmowała wszystkie dziedziny życia miasta, na całej przestrzeni jego dziejów aż po 1971 rok (położenie i dzieje miasta, zagadnienia prawno-ustrojowe, społeczne, narodowe, gospodarcze, wojskowość, oświatę, kulturę, naukę, architekturę i budownictwo, życie codzienne, obyczaje, język, sport wreszcie osoby). Publikacja uwzględniała liczne polskie i niemieckie czasopisma o tematyce toruńskiej oraz poszczególne pozycje ze względu na ich treść dotyczącą grodu Kopernika i jego mieszkańców (czasami były to tylko rozdziały lub niewielkie fragmenty). W następnych latach *Bibliografia* doczekała się kontynuacji na łamach „Rocznika Toruńskiego” (praktyka ta jest nadal stosowana). Trzy lata temu ukazał się drugi tom (Roczniki TNT, R. 87, z. 2), obejmujący piśmiennictwo z lat 1972–1993 (recenzja pióra Jerzego Serczyka w tomie 24 „Rocznika Toruńskiego” z 1997 r., s. 266–269). W tej publikacji znalazły się też uzupełnienia do pierwszego tomu. Zdając sobie sprawę ze znaczenia *Bibliografii* Henryka Baranowskiego dla badań nad historią i dniem dzisiejszym Torunia, a także z problemów z dotarciem do tej pozycji, Zarząd TNT postanowił wznović pierwszy tom wydawnictwa, które daje podstawy do poznania piśmiennictwa dotyczącego miasta.

Zbiory i prace dotyczące emigracji i Polonii w Bibliotece Uniwersyteckiej oraz Książnicy Miejskiej w Toruniu. Informator, red. Mirosław A. Supruniuk, Wydawnictwo UMK, Toruń 1999.

Informator stanowi kolejny tom serii „Zbiory i Prace Polonijne Bibliotek Polskich”, zainicjowanej przez prof. Andrzeja Kłosowskiego i finansowanej przez Komitet Badań Naukowych. Publikacja jest przewodnikiem po zbiorach polonijnych i emigracyjnych dwóch dużych toruńskich bibliotek: Książnicy Miejskiej i Biblioteki UMK. Druga z wymienionych instytucji wyspecjalizowała się w ostatnich latach w badaniach nad różnymi aspektami politycznymi i kulturotwórczymi emigracji polskiej. Stała się też miejscem gromadzenia jej spuścizny. Służy temu stworzone w 1995 r., w ramach Oddziału Rękopisów Biblioteki, Archiwum Emigracji kierowane przez Mirosława A. Supruniuka. Przygotowany informator pozwala zorientować się w ciągle rosnących zasobach Biblioteki UMK i Książnicy Miejskiej. Ułatwia dotarcie do gromadzonych przez te instytucje zespołów archiwalnych. Ukazuje również okoliczności tworzenia księgozbioru i możliwości badawcze, czekające na zainteresowanych tematyką uchodźstwa.

Maria S t r u t y ń s k a, *Struktura proveniencyjna zbioru starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu (Przewodnik po zespołach. Problemy badawcze i metodologiczne)*, Wydawnictwo UMK, Toruń 1999.

W latach 1945–1947 do Biblioteki Uniwersytetu M. Kopernika napływały z obszaru Pomorza Zachodniego, Warmii, Mazur i Powiśla liczne stare druki, rękopisy, cenne zbiory muzyczne i kartograficzne. Znalazły się one w Toruniu w ramach akcji zabezpieczania zbiorów podworskich i poniemieckich. Uniknęły dzięki temu losu, który stał się udziałem wielu kolekcji – nie zostały rozkradzione i zdemastowane. Zdeponowanie księgozbiorów w różnych miejscach oraz nowy sposób ich segregowania, według czasu powstania i formatu, przyczynił się jednak do ich dezorganizacji. Po kilkudziesięciu latach funkcjonowania Biblioteki UMK, w związku ze zwiększającą się liczbą zagranicznych kwerend oraz zbliżającym się terminem zwrotu elbląskiego depozytu, podjęto badania nad proveniencją zbiorów. Jedynym sposobem określenia pochodzenia i wielkości kolekcji było przejrzanie całego zespołu książek wydrukowanych lub napisanych do końca XVIII w. (z uwzględnieniem zbiorów muzycznych i kartograficznych

z tej epoki). Przygotowana przez M. Strutyńską pozycja zawiera wyniki tych badań, przeprowadzonych na ponad 48 tysiącach woluminów. Jak podkreśliła we wstępie autorka, w publikacji brakuje omówienia druków pochodzących z XIX i XX w., nie stanowi więc ona całościowego opracowania przejętych po wojnie zbiorów. Na kartach książki omówienia doczekały się zbiory: biblioteki elbląskiej (zawierającej księgozbiory miejscowej biblioteki gimnazjalnej i miejskiej), Państwowej i Uniwersyteckiej Biblioteki w Królewcu (wśród nich pozycje z kolekcji księcia Albrechta Hohenzollerna, stanowiące dzięki swoim srebrnym oprawom i ciekawym tłoczeniem najefektowniejszą część zasobu starych druków Biblioteki UMK), Biblioteki Uniwersyteckiej w Greifswaldzie oraz kolekcje starych druków z Kurlandii, Koszalina, Szczecina, Stargardu Szczecińskiego i Chelмна, a także zbiory podworskie, należące wcześniej do rodzin: Lehdorffów, Dönhoffów, zu Dohna, Szczanieckich z Nawry i Działowskich. Zespoły proweniencyjne zostały omówione według kryterium wielkości. Opracowania kolekcji uzupełniono tabelami, prezentującymi liczby pozycji bibliograficznych i woluminów z danego księgozbioru. Ważną część publikacji stanowią liczne fotografie znaków własnościowych różnych kolekcji: nalepek, sygnatur, pieczęci i ekslibrisów, które mogą się okazać pomocne przy identyfikacji zbiorów znajdujących się w innych bibliotekach.

Inskrypcje toruńskie, red. Irena Sawicka, Wydawnictwo UMK, Toruń 1999.

Badając zabytki Torunia, skupiamy się głównie na dziełach architektury, na rzeźbach, obrazach i polichromiach, wreszcie na przedmiotach rzemiosła artystycznego, i pomijamy często tak ważne źródła, jak inskrypcje na portalach, dzwonach, ołtarzach itp. Tym napisom została poświęcona sesja zorganizowana w Toruniu w listopadzie 1996 r. Była ona dedykowana głównie trzem, dotychczas nie zinterpretowanym, inskrypcjom: z Chrzcielnicy Kopernika w kościele Świętych Janów, z portalu zewnętrznego w kościele św. Jakuba oraz napisowi na bramie dziedzińca wewnętrznego Zamku Bierzglowskiego. Pierwsze dwie inskrypcje mają prawdopodobnie tylko funkcję dekoracyjną, natomiast napis z Zamku Bierzglowskiego przekazuje konkretne treści, ale duży stopień zniszczenia uniemożliwia jego odczytanie. Próbę taką podjęli Lech Jagodziński i Sławomir Skibiński oraz Grażyna Jurkowlaniec i Tomasz Płóciennik. Propozycje nowych metod odczytu i wyniki ich badań są publikowane wraz z bogatą dokumentacją fotograficzną. Pozostałe artykuły dotyczą różnych pro-

blemów związanych z interpretacją średniowiecznych inskrypcji z terenu Torunia, Małopolski czy Śląska Opolskiego. Dwa z nich poświęcone są napisom z obiektów znajdujących się w kościele NMP w Toruniu: prof. Teresa Friedelówna badała polskie inskrypcje trumienne, a Alicja Saar-Kozłowska zajmowała się interpretacją napisów na pomniku grobowym Anny Wazówny. Ponadto znalazły się jeszcze w tomie teksty: prof. Stanisława Alexandrowicza i Ewy Mucho o tablicy nagrobnej ziemianina z Pskowa, zmarłego w 1668 r. (ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Toruniu), oraz Marka Gzyły, dotyczące interpretacji i chronologii inskrypcji i malowideł we wnętrzu gotyckiego muru granicznego w budynku przy ulicy Podmurnej 81 w Toruniu.

Jerzy D o m a s ł o w s k i, Jarosław J a r z e w i c z, *Kościół Najświętszej Marii Panny w Toruniu*, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Toruń 1998.

Kościół Najświętszej Marii Panny od wieków współtworzy malowniczą panoramę miasta, a jego trzy sygnaturki i masywne dachy konkurują z wieżami ratusza, katedry i nowomiejskiej fary św. Jakuba. Dzięki swojej bogatej historii i wybitnym walorom artystycznym stanowi wysokiej klasy zabytek, tłumnie odwiedzany przez turystów oraz historyków sztuki. Dzieje franciszkanów, architektura, a także wyposażenie świątyni były wielokrotnie obiektem zainteresowania badaczy, ale dopiero w ubiegłym roku kościół doczekał się większej monografii napisanej przez Jerzego Domasłowskiego i Jarosława Jarzewicza, wydanej przez TNT w ramach serii „Zabytki Polski Północnej”. Historię kościoła i kompleksu klasztorowego, od przybycia minorytów aż po prace renowacyjne i archeologiczne w końcu XX w., opracował J. Domasłowski. Jego autorstwa jest również rozdział poświęcony wyposażeniu wnętrza – malowidłom ściennym, obrazom tablicowym, ołtarzom, rzeźbom, stallom, nagrobkom oraz witrażom. Opracowania doczekały się także dzieła z okresu, gdy świątynia znajdowała się w rękach protestantów, m.in. mauzoleum Anny Wazówny, epitafia rodzin patrycjuszowskich, ambona, organy, wreszcie dzieła złotnictwa. Rozdział dotyczący rekonstrukcji wcześniejszych budowli franciszkańskich oraz architektury i dekoracji istniejącego do dnia dzisiejszego kościoła napisał Jarosław Jarzewicz. Tekst został uzupełniony licznymi fotografiami, rysunkami i przekrojami budowli. W książce można też znaleźć wskazówki bibliograficzne oraz słownik trudniejszych terminów z dziedziny sztuk pięknych.

Lidia Grzeszkiewicz-Kotlewska, *Zamek Dybowski w Toruniu*, Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego, Toruń 1999.

Zamek Dybowski, ukryty w gęstwinie na lewym brzegu Wisły, przez ostatnie dziesięciolecia popadał w ruinę. Rzadko zaglądali tutaj turyści i torunianie. Dopiero w ostatnich latach Zarząd Miasta Torunia zaczął zabiegać o przywrócenie obiektowi należnej mu rangi. Na terenie zamku organizowane są festyny, prowadzi się prace konserwatorskie i archeologiczne. Plon tych badań w formie popularyzatorskiej zaprezentowała Lidia Grzeszkiewicz-Kotlewska w broszurze pt. *Zamek Dybowski w Toruniu*. Ukazała się ona jako szósty zeszyt serii wydawniczej „Dziedzictwo Regionu”, przygotowywanej przez Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego. Historię budowli oraz sąsiednich osad: Nieszawy i Dybowa, a także rekonstrukcję pierwotnego wyglądu i układu wnętrza oraz średniowiecznych i nowożytnych umocnień wzbogacono licznymi ilustracjami: rycinami, obrazami, planami, widokami miasta, przedwojennymi fotografiami i współczesnymi zdjęciami, ukazującymi zachowane fragmenty budowli. Pozwala to prześledzić wygląd i usytuowanie zamku w ostatnich trzech wiekach oraz zaobserwować zmiany zachodzące w samej warowni i jej otoczeniu.

Toruń. Światowe Dziedzictwo Kultury, Agencja AKCES Krzysztof Młotkowski, Toruń 1998.

W grudniu 1997 r. Toruń został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego. Obecność na tej liście ma przyczynić się do zapewnienia unikatowym obiektom i zespołom właściwej ochrony i konserwacji, a także pomagać w ich upowszechnieniu w Europie i na świecie. Popularyzacja zabytkowego centrum Torunia dokonuje się m.in. poprzez różnego rodzaju wydawnictwa książkowe, foldery i CD-romy. Wiele z nich ukazało się już w roku ubiegłym. Do najważniejszych prezentacji miasta należy album *Toruń. Światowe Dziedzictwo Kultury* wydany przez Agencję AKCES Krzysztofa Młotkowskiego. Pozycja ta została opatrzona wstępem Generalnego Konserwatora Zabytków Andrzeja Tomaszewskiego. Program ocalenia zespołu staromiejskiego przedstawił prezydent Zdzisław Bociek. Natomiast Miejski Konserwator Zabytków Zbigniew Nawrocki w krótkiej nocie zamieścił informacje o średniowiecznych obiektach i przejawach zainteresowania nimi. Najmocniejszą stroną albumu są liczne barwne ilustracje: panoramy, dawne widoki miasta, portrety słynnych mieszkańców grodu Kopernika, wreszcie zdjęcia toruńskich zabytków, ruin i ma-

lowniczych zakątków. Pozycja została wydana w wersji dwujęzycznej – polsko-angielskiej, dzięki temu może upowszechniać historię miasta i zgromadzone w nim dzieła sztuki nie tylko wśród polskich turystów, ale także wśród gości zagranicznych. Przygotowanie albumu było możliwe dzięki pomocy Urzędu Miejskiego oraz licznym sponsorom, których reklamy znalazły się w drugiej części książki prezentującej gospodarcze oblicze miasta.

Toruń Mikołaja Kopernika, Agencja AKCES Krzysztof Młotkowski, Toruń 1999.

Kolejne albumowe wydawnictwo Agencji AKCES Krzysztofa Młotkowskiego prezentuje piętnastowieczny Toruń, w którym urodził się i spędził dzieciństwo Mikołaj Kopernik, oraz najważniejszą, współczesną instytucję związaną z osobą wielkiego astronoma, a mianowicie uniwersytet jego imienia. Oglądając wspaniałe zdjęcia, możemy wybrać się na wędrowkę śladami Kopernika i podziwiać ruiny zamku krzyżackiego, rynki Starego i Nowego Miasta, ratusz, fasady i barwne wnętrza gotyckich kamienic, mury obronne, spichlerze wreszcie toruńskie kościoły wypełnione poliptykami, rzeźbami, freskami, obrazami tablicowymi, stallami i witrażami. Album daje także możliwość poznania szlaków, którymi podążają współcześni uczeni z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Wiele obiektów, w których studiują i pracują, znajduje się w obrębie starówki, m.in. Collegium Maius, Collegium Iuridicum czy Pałac Dąbskich. W toruński krajobraz wpisali się także zespół nowych obiektów uniwersyteckich na Bielanych oraz słynne Obserwatorium Astronomiczne w Piwnicach koło Torunia. Album został poprzedzony wstępem prezydenta Wojciecha Grochowskiego i esejem Stanisława Salmonowicza o Toruniu z czasów Mikołaja Kopernika. Historię UMK prezentuje artykuł rektora Andrzeja Jamiolkowskiego. Natomiast nota Aleksandra Wolszczana ukazuje dzieje badań astronomicznych na toruńskiej Alma Mater. Wszystkie teksty i podpisy są w wersji polskiej i angielskiej. Wydawnictwo sfinansowano ze środków Urzędu Miejskiego i Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Toruń. Dziedzictwo ducha i materii, wyd. Pomorska Oficyna Wydawniczo-Reklamowa s.c., Toruń 1999.

Pomorska Oficyna Reklamowo-Wydawnicza przygotowała pozycję prezentującą dorobek materialny i duchowy Torunia i jego okolic. Inspiracją dla

tego albumu były słowa papieża Jana Pawła II z listopada 1993, skierowane do pielgrzymów toruńskich: „Jesteście spadkobiercami bogatego dziedzictwa, które jest darem Bożej Opatrzności dla waszej diecezji. Trzeba o tym dziedzictwie nieustannie pamiętać i nim się wewnętrznie ubogacać”. Książka, opatrzona wstępem biskupa toruńskiego ks. Andrzeja Suskiego, prezentuje najciekawsze zabytki miasta i sylwetki jego znamienitych obywateli. Opisuje najważniejsze współczesne i historyczne wydarzenia (Colloquium Charitativum, Międzynarodowy Festiwal Teatralny *Kontakt*, Festiwal Sztuki Autorów Zdjęć Filmowych *Camerimage*, Festiwal Muzyki i Sztuki Krajów Bałtyckich *Probaltica* wreszcie Międzynarodowy Ekumeniczny Festiwal Muzyki Chrześcijańskiej *Song of Songs Festival*) oraz instytucje kulturalne, a także Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Pod skrzydłami anioła, którego według legendy zesłał Toruniowi sam Bóg, mogły powstawać w mieście i jego sąsiedztwie wspaniałe gmachy, ołtarze, rzeźby i obrazy. Istniał sprzyjający klimat dla rozwoju kultury i nauki, dla współlistnienia różnych narodowości i wyznań. Druga część albumu prezentuje właśnie to wielowiekowe dziedzictwo, zawarte w murach kościołów trzech toruńskich dekanatów oraz w świątyniach innych wspólnot chrześcijańskich: prawosławnej i ewangelickiej. Zaletą książki są liczne zdjęcia, ukazujące mało znane zakątki miasta, jak np. kapliczkę na Barbarce, stare kościoły na Podgórzu, w Kaszczorku i okolicznych wsiach: Górsku, Gostkowie, Rogowie, Papowie Toruńskim, Gronowie oraz współczesne świątynie powstające na nowych osiedlach toruńskich.

Adam B u j a k, *Toruń i ziemia chełmińska*, wyd. Krupski i S-ka, Toruń 1998.

Album autorstwa Adama Bujaka prezentuje piękno Torunia i jego sąsiednich terenów. Zdjęcia wybitnego polskiego fotografa zostały poprzedzone wstępem Bogusława Mansfelda. Znalazły się w nim wzmianki nie tylko o historii i zabytkach ziemi chełmińskiej, ale także informacje o budowie geologicznej, ukształtowaniu terenu, rzekach, jeziorach oraz faunie i florze tych obszarów. Odrębny akapit został poświęcony dziejom ziemi, a następnie województwa chełmińskiego, istniejącego już od połowy XV w. Cała pozycja była przygotowywana z myślą o promocji województwa toruńskiego (dofinansowana ze środków wojewody), ale cykl wydawniczy tak bardzo się wydłużył, że album ujrzał światło dzienne po likwidacji tej jednostki administracyjnej. Zmieniono tytuł, ale pozostały pewne nieścisłości – Brodnica czy Nowe Mia-

sto Lubawskie nie leżały na terenie ziemi chełmińskiej. Niezaprzecalnym walorem wydawnictwa, podobnie jak wcześniej omawianej pozycji, są zdjęcia, które pozwalają odkryć mniej znane miejsca o wielkiej wartości historycznej: Brodnicę, Chelmżę, Chelmno, Golub-Dobrzyń, Grudziądz, Nowe Miasto Lubawskie, Radzyń Chełmiński oraz zamki krzyżackie, wiejskie kościoły, pałace, dwory i stare grodziska. Obok nich możemy podziwiać lasy, łąki, rezerваты przyrody, wodne oczka, rzeki i strumienie. Album opatrzony streszczeniami w języku angielskim i niemieckim stanowi artystyczną, oryginalną prezentację środowiska naturalnego i dorobku materialnego Torunia i ziemi chełmińskiej.

Województwo kujawsko-pomorskie, Studio Oleksiak i Pracownia Sztuk Plastycznych, Toruń 1999.

Album A. Bujaka miał ukazać województwo toruńskie, natomiast pozycja przygotowana przez Studio Oleksiak i Pracownię Sztuk Plastycznych promuje nowy region kujawsko-pomorski. Jak zaznaczyli wydawcy, publikacja nie pretenduje do roli profesjonalnego informatora czy przewodnika, ma przede wszystkim zachęcić do odwiedzin oraz ułatwić orientację w gospodarce regionu. Wydawnictwo zostało opatrzone wstępami autorstwa wojewody Józefa Rogackiego i marszałka sejmiku samorządowego Waldemara Achramowicza. Składa się z dwóch części. W pierwszej z nich znajduje się tekst Sławomira Kalembki o historii i urodzie przyrody regionu, prezentowane są najważniejsze ośrodki nowego województwa: Bydgoszcz, Toruń i Włocławek oraz stowarzyszenia, instytucje, uczelnie, wydarzenia i zjawiska, które składają się na pejzaż kulturalny danego miasta. Autorzy proponują też obejrzenie miejsc, które znajdują się poza głównymi szlakami turystycznymi, m.in. Obserwatorium w Piwnicach, Szafarni, krzyżackich zamków, piastowskich grodów, uzdrowisk w Ciechocinku i Inowrocławiu. W Toruniu zachęcają do odwiedzenia skansenu Muzeum Etnograficznego oraz XIX-wiecznych fortów, które tworzyły pruską twierdzę Toruń. W drugiej części prezentowane są firmy budowlane, handlowe, usługowe, turystyczne i różne przedsiębiorstwa produkcyjne regionu. Wydawnictwo zostało wzbogacone licznymi zdjęciami oraz przekładami na język angielski i niemiecki wszystkich tekstów.

Anna Ziemełwska